

تاریخ و تحول نشر

درآمدی به بررسی نشر کتاب در ایران
از آغاز تا آستانه انقلاب

عبدالحسین اذرننگ

خانه کتاب و ادبیات ایران

۱۴۰۱

خانه کتاب و ادبیات ایران

سرشناسه: آذرنگ، عبدالحسین، ۱۳۲۵-
عنوان و نام پدیدآور: تاریخ و تحول نشر: درآمدی به بررسی نشر
کتاب در ایران از آغاز تا آستانه انقلاب/ عبدالحسین آذرنگ.
مشخصات نشر: تهران: خانه کتاب و ادبیات ایران، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری: [۴]، ۹۴۴ ص: جدول، نمودار؛ ۱۵/۵×۲۲ س.م.
فروست: خانه کتاب و ادبیات ایران؛ ۵۱۵.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۲-۳۲۲-۷.

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
یادداشت: کتابنامه: ص. ۹۶۸ - ۸۹۲. یادداشت: نمایه.
عنوان دیگر: درآمدی به بررسی نشر کتاب در ایران از آغاز تا آستانه انقلاب.
موضوع: نشر و ناشران - ایران - تاریخ
Publishers and publishing - Iran -- History

شناسه افزوده: خانه کتاب و ادبیات ایران
رده بندی کنگره: ۱۴۰۱ ۲ ۱۴ / Z۴۵۰
رده بندی دیویی: ۰۷۰/۰۵۷۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی: ۴۱۶۱۹۷۶

۵۱۵

خانه کتاب و ادبیات ایران

عنوان: تاریخ و تحول نشر
درآمدی به بررسی نشر کتاب در ایران از آغاز تا آستانه انقلاب
مؤلف: عبدالحسین آذرنگ
ناشر: خانه کتاب و ادبیات ایران
نوبت چاپ: دوم، آبان ۱۴۰۱
شمارگان: ۳۰۰ نسخه
بها: ۲۵۰۰۰ تومان
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۲-۳۲۲-۷
طراح گرافیک: روجا علی‌نژاد
چاپ و صحافی: چاپخانه بوستان کتاب
تهران: خیابان انقلاب، بین صبا و فلسطین جنوبی، پلاک ۱۰۸۰،
خانه کتاب و ادبیات ایران/ www.ketab.ir
تلفن: ۶۶۴۴۵۶۲۵

فهرست مطالب

یادداشت ناشر ۱/

دیباچه ۳/

بخش یکم: نشر کتاب از آغاز تا ۱۳۰۰ش

تعریفی از نشر و آغاز آن	فصل یکم/ ۱۷
پیدایش نشر در دوره عباس میرزا	فصل دوم/ ۳۱
ورود فن آوری چاپ و آغاز نشر	فصل سوم/ ۴۱
گسترش چاپ و نشر	فصل چهارم/ ۵۳
نشر در عصر محمدشاه قاجار	فصل پنجم/ ۶۵
نشر در عصر ناصر	فصل ششم/ ۷۵
نشر و سیاست ها و حمایت های دولتی	فصل هفتم/ ۸۷
دگراندیشان و نشر بیرون از نظارت دولت	فصل هشتم/ ۱۰۳
چاپ سنگی و نشر	فصل نهم/ ۱۱۳
جنبه های دیگری از نشر عصر ناصر	فصل دهم/ ۱۲۳
سانسور و نشر مخفی در عصر قاجار	فصل یازدهم/ ۱۳۵
نشر در عصر مظفری	فصل دوازدهم/ ۱۴۹
نشر در آستانه مشروطیت	فصل سیزدهم/ ۱۶۱
نشر مشروطه و پسامشروطه	فصل چهاردهم/ ۱۷۳
بخش و فروش کتاب در دوره مشروطه و پسامشروطه	فصل پانزدهم/ ۱۸۳

بخش دوم: نشر کتاب از ۱۳۰۰ تا ۱۳۲۰ش

نشر از ۱۳۰۰ش	فصل شانزدهم/ ۱۹۹
ناشران از ۱۳۰۰ش	فصل هفدهم/ ۲۱۷

کتابفروشان و ناشران عصر پهلوی اول (۱)	فصل هجدهم / ۲۳۳
کتابفروشان و ناشران عصر پهلوی اول (۲)	فصل نوزدهم / ۲۵۳
گفتمان‌ها و سیاست‌های جدید و تأثیر آنها بر نشر	فصل بیستم / ۲۶۳
نشر کتاب‌های آموزشی و درسی	فصل بیست و یکم / ۲۸۳
انتشار منابع آموزش عالی	فصل بیست و دوم / ۲۹۵
سیاست مطبوعاتی و انتشاراتی دولت	فصل بیست و سوم / ۳۰۵
اختناق و سانسور کتاب	فصل بیست و چهارم / ۳۱۵
پیامدهای اختناق و سانسور	فصل بیست و پنجم / ۳۳۳

بخش سوم: نشر کتاب در دهه ۱۳۲۰ ش

جنبه‌های اقتصادی - اجتماعی و آموزشی	فصل بیست و ششم / ۳۴۵
انتشارات در دهه ۱۳۲۰ ش	فصل بیست و هفتم / ۳۵۵
جنبه‌های دیگری از نشر دهه ۱۳۲۰ ش	فصل بیست و هشتم / ۳۷۱
پیامدهای جنگ جهانی تأثیرهای مستقیم و غیرمستقیم بر نشر	فصل بیست و نهم / ۳۷۹
گرایش‌ها، دیدگاه‌ها و تأثیر آنها بر نشر	فصل سی ام / ۳۹۱
نشر آثار گروه‌های عقیدتی و مذهبی	فصل سی و یکم / ۴۰۵
گرایش چاپ و نشر	فصل سی و دوم / ۴۱۵
انتشارات دانشگاه تهران	فصل سی و سوم / ۴۲۷
انتشارات امیرکبیر	فصل سی و چهارم / ۴۴۱

بخش چهارم: نشر کتاب در دهه ۱۳۳۰ ش

نشر در دهه ۱۳۳۰ ش	فصل سی و پنجم / ۴۶۱
ترجمه در دهه ۱۳۳۰ ش	فصل سی و ششم / ۴۷۷

انتشارات ابن سینا	فصل سی و هفتم/ ۴۹۱
انتشارات اقبال	فصل سی و هشتم/ ۵۰۱
انتشارات گوتنبرگ	فصل سی و نهم/ ۵۱۵
بنگاه ترجمه و نشر کتاب	فصل چهل/ ۵۲۷
انتشارات نیل	فصل چهل و یکم/ ۵۳۹
موسسه انتشارات فرانکلین (۱)	فصل چهل و دوم/ ۵۵۵
موسسه انتشارات فرانکلین (۲)	فصل چهل و سوم/ ۵۶۷
ویراستاری، تولید فنی - هنری و چاپ	فصل چهل و چهارم/ ۵۸۱
دایرةالمعارف فارسی	فصل چهل و پنجم/ ۵۹۳
کتاب های فرانکلین	فصل چهل و ششم/ ۶۰۷
برنامه های دیگر فرانکلین	فصل چهل و هفتم/ ۶۲۱
دیگرناشران دهه ۱۳۳۰ش	فصل چهل و هشتم/ ۶۳۳
گرافیک، تجلید و صحافی	فصل چهل و نهم/ ۶۴۹
سانسور و نشر مخفی	فصل پنجاهم/ ۶۶۳

بخش پنجم: نشر از ۱۳۴۰ش تا آستانه انقلاب

نشر در دهه ۱۳۴۰ش	فصل پنجاه و یکم/ ۶۷۹
ناشران دهه ۱۳۴۰ش	فصل پنجاه و دوم/ ۶۹۷
فصل پنجاه و سوم/ ۷۱۱	دوناشر تأثیرگذار دهه ۱۳۴۰ش: خوارزمی؛ بنیاد فرهنگ
فصل پنجاه و چهارم/ ۷۲۳	از دیگر ناشران دهه ۱۳۴۰ش
فصل پنجاه و پنجم/ ۷۳۵	نشر ویژه کودکان و نوجوانان
فصل پنجاه و ششم/ ۷۵۱	کتاب های درسی
فصل پنجاه و هفتم/ ۷۶۱	نظارت دولتی بر نشر در دهه ۱۳۴۰ش
فصل پنجاه و هشتم/ ۷۶۹	نشر در دهه ۱۳۵۰ش

به نام خدا

تولید محتواهای ارزشمند و نشر پررونق از شاخص‌های گویای هر فرهنگ و تمدنی است. اگر حوزه نشر در جامعه‌ای فعال و پربار باشد، قطعاً آن جامعه از تمدن و فرهنگ شایسته‌ای برخوردار است، زیرا فرهنگ‌سازی در جامعه، و نیز روشنگری، ارتقای فرهنگی، اطلاع‌رسانی گسترده و اشاعه اندیشه‌ها همگی از راه نشر تحقق و تدوام می‌یابد.

تاریخ و تحول نشر، تحقیق و تالیف استاد عبدالحسین آذرنگ، بدون شک در حال حاضر از مهم‌ترین آثار در باب تاریخ نشر کتاب ایران است. از جمله ویژگی‌های بارز این کتاب جامعیت تاریخی آن است که نشر را، از ورود فناوری چاپ به ایران تا آستانه انقلاب در بر گرفته است. خواننده با مطالعه این کتاب می‌تواند با نمایی کلی از تاریخ و تحولات مهم نشر آشنا شود. از دیگر ویژگی‌های مهم این اثر، مستند بودن آن است که نویسنده کوشیده است با استفاده از مشاهدات شخصی، منابع و مستندات بسیار، مآخذ دست‌اول و حتی با استفاده از تاریخ شفاهی و گفت‌وگوی مستقیم با شماری از ناشران و آگاهان نشر، اطلاعاتی موثق از نشر کتاب به خواننده ارائه دهد. این کتاب در مجموع منبعی مرجع و گامی مهم در راه نگارش تاریخی کامل از کتاب در ایران است؛ نیز یادآور می‌شود که کتاب حاضر برگزیده سی و پنجمین دوره کتاب سال جمهوری اسلامی ایران است که در اینجا به برخی دلایل این انتخاب از سوی داوران کتاب و به نقل مستقیم از اظهار نظرشان اشاره می‌شود:

«این اثر کامل‌ترین منبع درباره تاریخ تحول نشر در ایران است که تاکنون منتشر شده است؛ به لحاظ نوبت و تازگی موضوع، به‌ویژه در ارتباط با سیر تحول تاریخی نشر در دو قرن اخیر، بی‌نظیر است و می‌تواند همچون یک مجموعه کامل به‌شمار رود.

«کتاب ماهیتاً بخش نتیجه‌گیری ندارد، بلکه روند تاریخی تحول نشر را توضیح می‌دهد. فهرست منابع کتاب و همچنین نمایه آن با کمال دقت و به شکل یکدست تدوین شده است که نشان‌دهنده وسواس علمی نویسنده آن است.

«کتاب حاضر از جنبه رعایت اصول روش تحقیق، در سطح عالی و با کیفیت تدوین شده است. نویسنده تلاش کرده است تا نقل قول‌ها را [به شکل یکدست و مطابق با آئین نگارش ارائه دهد. افزون بر واکاوی عمیق درباره مطالب برگرفته‌ای از منابع مورد استفاده، نویسنده تلاش کرده است تا از روش تحقیق تاریخی برای واقعیت‌یابی، استدلال و ارائه نتیجه‌گیری استفاده کند. همچنین تلاش کرده است تا برخی از خداه‌ها را در راستای همسویی با ارزش‌های ملی،

از جمله مسئله سانسور آثار دینی و انقلابی در رژیم گذشته و برافتادن آن مورد توجه قرار دهد. - با توجه به این که پیشینه چندانی درباره تاریخ و تحول نشر ایران در دسترس نیست، بنابراین بیشتر تلاش پدیدآورنده در گذشته است که بدان اشاره شده است. اثر از مقدمه خوبی که گویای روش تحقیق و چگونگی امر در بر دارد و در نتیجه هم با عنوان «فرجام سخن» استنتاج خوبی به عمل آورده است.

- سعی مؤلف بر آن بوده که از حداکثر منابع بهره ببرد. با این وجود برخی منابع از نظر مؤلف مغفول مانده یا مهم ندانسته [قلمداد نشده است]. به هر حال دایره تتبع هم بالنسبه جامع و کامل است. مؤلف از نقل قول مستقیم پرهیز کرده، اما در نقل به مضمون رعایت کامل کرده و در جای جای تحقیق از هر منبعی استفاده کرده است.

- پدیدآورنده با توجه به سابقه پژوهشی و با توجه به اینکه روشمند کار می کنند، در این امر هم موفق بوده اند.

- پدیدآورنده دارای سبک نگارشی خاصی است و قلم توانمند و شیوایی دارند و کتاب از نظر سبک نگارشی و رعایت دستور زبانی از معدود کتاب های موفق است.

در پایان یادآور می شود که استاد آذرنگ بهال های مدید بر نشر پژوهی، ویرایش و نظریه پردازی در این زمینه ها تمرکز کرده، به ویژه جنبه های نظری این حوزه ها، و تا این زمان (۱۴۰۱) بیست کتاب و ده ها مقاله از او در زمینه نشر و ویرایش انتشار یافته است. خانه کتاب و ادبیات ایران از همین محقق، افزون بر تاریخ و تحول نشر، سه کتاب دیگر: نشر مطلوب (۱۳۹۶)، نشر کتاب در کشاکش با مانع ها و چالش ها (۱۳۹۷) و نشر و تمدن (۱۳۹۸) انتشار داده است. در دو اثر دیگر انتشار یافته از سوی این مؤسسه: ویرایش، گفت و گو با ویراستاران (۱۳۹۸) و تاریخ شفاهی ترجمه ایران، گفت و گو با مترجمان (۱۳۹۹) دیدگاه های استاد آذرنگ در باره ویرایش و ترجمه منعکس است.

خانه کتاب و ادبیات ایران با توجه به هدف ها و برنامه های خود و اولویتهایی که در این خصوص دارد، وظیفه خود می داند که ضمن تقدیر و تشکر از همه پژوهشگرانی که در حوزه نشر آثار محققانه و ماندگار ارائه داده اند، از همه پژوهش های معتبر و مستند در زمینه نشر و حوزه های وابسته به آن و نیز انتشار، معرفی و توزیع سراسری آن ها حمایت کند.

پاییز ۱۴۰۱

علی رضائی

مدیر عامل خانه کتاب و ادبیات ایران